

Кръстан Дянков

Невероятни истории с
обикновени думи

Сароян е необикновен писател. Нещо повече, той е необикновена личност. Дали писателят е повлиял на личността или личността на писателя, ми е трудно да реша. Но тези две половини на 63-годишния американски арменец са дали в осмозата си усещането за една изключителна атмосфера, за едно почти електрическо напрежение във въздуха, за нещо, което като балон непрекъснато се издува и кой знае дали няма да се спуска с гръм и трясък. Да попаднеш в света на Сароян от неговите книги или в компанията на личността му е едно и също – и на двете места човек се чувства и весел, и малко тъжен, и напрегнат, готов на всякакви изненади, и майсторски предразположен да повярва на всякакви небивалици. Само едно не може: в допира до Сароян да останеш безразличен и отпуснат. С него не можеш да кажеш „Все едно ми е“. Той те дърпа подире си, той иска от теб да участваш, търси ръката ти, разговаря с теб, бърбив, бълващ порой от слова, които не секват и за миг. И на човек понякога му се струва, че не може напълно да разбере явлението Уилям Сароян.

Прост и умен, знаещ и помнеш много, хихикащ и забавен, сърдит като дете, готово да тропне с крак, Уилям Сароян не знае покой. Като читател виждаш – той има определен вкус към един само свой определен персонаж: дечурлига, наивни момчета и момичета, дребни занаятчи и търговци, всичките мечтатели и носещи в гърдите си пламъка на нещо възвишено, на някакво изкуство, всичките малко странни, с халюцинаторни изживявания, с внезапни пориви, всичките душевно чисти и невинни, просто по рождение готови да паднат жертва под меч на всяка лъжа и неправда. И се питаш: за какво е създаден този Сароянов свят от образи, накъде са тръгнали неговите чистосърдечни герои с грандиозните си илюзии за Щастието, Доброто, Любовта – все понятия с главни букви? И каква е всъщност според писателя собствената му мисия? На Месия? На Соломон? На Христос? Чуден човек е тоя Сароян!

У него няма и следа от онова, което сме свикнали да наричаме американска белетристика. Е да, има я хуманността, чувството за достойнство и чест също го има, има ги ония граждански добродетели, които срещаме и у другите големи американски реалисти. Но къде са подтекстовете на един Хемингуей, къде са гротеските на един Андерсън или човешкият маскарад на Фокнър, къде са клетниците на Колдуел? Къде са бездънните словесни плетеници на новоанглийските стилисти? Няма я блестящата проза на Фицджерълд, няма го напористия хумор на Твен. Това, което Сароян предлага, е нещо съвсем друго – един простичък разказ за простички хорица, извезан от съвсем обикновени думи, наглед

дори без сюжет и без задълбочени мисли, само с много блянове и невероятни „тигърски“ истории, една преливаща доброта, която тръгва може би от древните арменски плата, за да залее Америка на неудачниците и ококорените момчетия, които поглъщат света сякаш той е цирк. Тази „отломка“ на арменския народ с бухналите мустаци като че иска всеки-му да внуши: ти си добър и никой не може да ти отнеме времето, което ти е съдено да прекараш на този свят, времето на твоя живот, ти си щастлив и никой няма право да ти попречи на щастието да бъдеш най-добрият пиколо, ти си по душа поет, нищо, че ръсиш потта си, разнасяйки чували на гръб, ти си храбрец като онзи дързък младеж на летящия трапец от цирка на въодушевените сополанковци. Ти си това и онова, ти си всичко, само едно не си – човешка отрепка не си, защото макар и да живееш на две мили от Сан Франциско и понякога да нямаш и цент, ти не си роб на тази страна, която не мисли за тебе, а само за себе си. Ти си по-голям от големите, нищо, че те никога няма да те направят дегустатор на кафе!

Тук е може би скрит своеобразният бунт на Сароян, който в космичната битка между Ормузд и Ариман никога не забравя, че трябва да застане до рамото на хубавото начало, на голямата истина за малките неща, без които няма големи истини. В неговите разкази няма титани, няма блестящи герои в зашеметяващи пози, няма велики личности по джеклондоновска кройка. Сароян не търси изключителната личност, защото смята, че обикновените хора са си изключителни по начало. Той иска да им помогне, да ги измъкне от злобата и страха, от порока и ненавистта между хората. Исква да ги утеши, с добродушна усмивка да ги накара да забравят, да не се омърсят, да не се обезчовечат. „Усмиввай се на безмерната радост и тайната на битието“ – казва им той. Но що за бунт е това? – би попитал всеки. Не е ли то по-скоро един закъснял толстоизъм върху коравата почва на жестоката житейска арена? И да, и не. „Така стават нещата“, че на каквото и да прилича светът – на цвете, или на нож, той е „изобщо като нищо“. Усмиввайки се благо, Сароян все пак е стъпил върху тази твърда почва. Той знае: неговите читатели също знаят, че няма на какво отгоре да се усмивват. И макар да си надява маската на веселия Арлекин, той е тъжен като всяка кукла. Той не може да съчинява неистини, да лъже. И небивалиците му дори стават жив къс от една действителност, в която винаги ще се намери една блиндирана полицейска кола, от която ще застрелят твоя тигър, твоя силен и нежен приятел, без когото и разума си можеш да изгубиш. И най-щастливата Коледа има своя трети ден, и най-щастливото детство – своите печални

портокали. Заразен от усмивката на писателя, ти уж се усмихваш, ала ти горчи. Когато всички се веселят и малко повече пийнат, ти се оказваш филипинец. И тогава не ти остава нищо друго, освен да измъкнеш ножа и да замахнеш срещу изверга, от когото, уви, не можеш нийде се скри.

Такъв е този пъстър Сароянов свят. Кънтящ от сладкодумство и добри намерения, той всъщност е жесток, подигравателен, неискрен, чужд на човешкото, чужд на жаждата за слънце, зелени поля и кокетна къщичка край Пало Алто.

Разказите на Сароян не са измислени. С цялата си фантастичност и привидна необикновеност те са изтръгнати от един твърде богат личен опит. Градецът Фресно, където се е родил той, е бил център на арменските емигранти в Калифорния, на половината път между Сан Франциско и Лос Анжелос. Най-напред арменски свещеник, бежанец от погромите, баща му скоро е принуден да стане лозар. Майката е неука, проста женица, която след ранната смърт на мъжа си разбира, че само с две голи ръце не ще може да изхрани я отгледа четирите си деца. Малкият Уилям е изпратен в приют за бедни сираци. „У дома живеехме съвсем сиромашки“ – спомня си той по-късно. На седемгодишна възраст е изхвърлен и от приюта. И сега, точно когато децата отварят очи за света, той трябва да почне самостоятелния си живот, да работи като вестникарче и пощальон, като носач и келнер, като лозар и работник в компанията „Телефон Бел“. Изкуството силно го влече, ще му се да стане музикант, скулптор, художник, писател – нещо, което да го отведе в света на прекрасното, високо над калните складове и тъмните улички, по които рядко минава хубавицата Лора. „Да, изкуство – разправяше той в едно свое интервю. – Лесно е да го решиш, ама как се изпълнява подобна мечта? Исках много, но можех само едно. Ако трябваше да бъда ваятел, щеше да ми е нужно длето и глина, художник – бои, четки и платна. А нима сте чували за композитор без пиано и без нотни листове? Да пишеш бе най-лесно и най-евтино: късче всякаква хартия и огризан край от молив“. Първият разказ излиза в арменския вестник на колонията преселници. После идва „Дръзкият младеж на летящия трапец“ (1934) и така започва литературната му кариера. Над десет романа, много пиеси, повече от 3000 разказа, малко стихове и постепенното осъзнаване на истината, че в Америка, иска ли да бъде верен на себе си, и на героите си, и на действителността, писателят трябва да остане свободен и независим от царството на парите – ето какво е неговото наследство. Пиесата му „Времето на вашия живот“ (Мигове от живота у нас) спечелва наградата „Пулицър“, но Сароян я отхвърля: „Никой не може да ме купи“.

Така се създаде славата му на горделив егоист – една квалификация, която американската критика упорито поддържа и до днес. Нищо по-невероятно! Егоист той не е, макар че може би е готов да се хвали с велики приятели и големи преживелици.

Спомням си лятото на 1969 година, когато Сароян посети България и в София отседна в току-що открития хотел „София“. За определената среща той закъсна – дълго го чакахме и гадахме какъв ли е. Най-сетне в антрето се разнесе мощен глас, от който стъклата затрещяха, и при нас влезе невисок човек с чело до тавана. Никого не познаваше, но заговори с всички моментално, без церемонии, сякаш е стар приятел, завърнал се след дълго отсъствие и сега просто не знае откъде по-напред да започне. Пожела да узнае малките ни имена и днес може би презимената вече не си спомня. Говореше бурно, високо, смееше се от душа, жестикулираше обилно, но изразително. Къде беше закъснял? Бил в Арменския народен дом, сам отишъл там. После попитал за арменската църква, завели го. Разходил се до пазара. Забравил, че го чакат. Заразпитвах го за книги и писатели. Всички му бяха приятели от незапомнени времена, Карл Сандбърг? „О, Карли! Чудесно момче!“ Уилям Фокнър? „Кой, Бил? Знаем го, заедно сме пиянствали.“ Хемингвей? „Горкият Ърни, не издържа!“ Марлена Дитрих? „Малката! Имахме си един свой шлагер.“ Артуро Тосканини? „Добрият, стар Артър! Викаше ме на репетиции“. И т.н. Сароян се беше докосвал до всичко, разбираше от всичко, познаваше всички – писатели, музиканти, режисьори, актьори. Само не политици, „Нашите политици правят всичко, за да им се подиграват по цял свят. Правителството флиртува с изкуствата. Фалшива привързаност! Представям си колко му е трудно на Джонсън. С подкрепа като неговата могат да се издигнат само ония, които знаят единствено да попълват формуляри, но не и как се пишат книги“. Жлъчен, точен, безмилостен. И от друга страна много широкосърдечен, топъл, по детски наивен: „Значи, в България и децата са чували за мен? Жалко, пък аз трябва да си заминавам!“

И той наистина си замина. На прощаване рече: „Каквото съм написал, написал съм го за хората които обичат да четат“ С написаното той остана при нас. И тази книга всъщност е снимката, която се оставя за спомен с приповдигнати думи на гърба: „Не забравяйте един голям самохвалко, който е против кръбта и ви обича!“

КРАЙ

© 1971 Кръстан Дянков

Сканиране, разпознаване и редакция: Уфтак Музгашки, 2009

Издание:

Уилям Сароян. Нещо като нож, нещо като цвете, изобщо като нищо на света

Издавателство „Хр. Г. Данов“, Пловдив, 1971

Подбор и превод от английски език: Нели Константинова

Редактор: Кръстан Дянков

Художник: Веселин Павлов

Художествен редактор: Веселин Христов

Технически редактор: Найден Русинов

Коректори: Трифон Алексиев, Бети Леви

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/12269>]